

Реферативний огляд публікацій із конституційного права за 2023 рік

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аліксічук О. В. Тенденції розвитку сучасного парламентаризму: порівняльний аспект : дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. 289 с.

У дисертації вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає у визначенні й аналізі тенденцій розвитку сучасного європейського та українського парламентаризму в порівняльному аспекті та розробленні перспективних напрямів і практичних рекомендацій щодо їх використання, зокрема в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Визначено, що процедурну європеїзацію українського парламентаризму забезпечує організаційний механізм, що характеризується діяльністю Комітету парламентського співробітництва Україна-ЄС, Комітету парламентської асоціації Україна-ЄС, Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу та Верховної Ради України; інституційну європеїзацію українського парламентаризму — нормативний механізм, що характеризується модернізацією чинного законодавства відповідно до вимог європейського політичного і правового простору. Встановлено, що приклад України вказує на те, що впровадження демократії у «розділених» суспільствах, які не мали досвіду конституційного лібералізму, призводить до зростання націоналізму, етнічних конфліктів і війн. Запропоновано вдосконалити процедуру проведення експертизи законопроектів на відповідність законодавству ЄС та забезпечення участі України в міжнародних інтеграційних процесах, пов'язаних із діяльністю ЄС, у спосіб запровадження трьох традиційних для ЄС процедур — спільного ухвалення рішень, консультацій і згоди.

Грень Н. М. Дискримінація за віком: правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2023. 533 с.

Дисертацію присвячено вирішенню науково-прикладної проблеми, що має важливе значення для правової науки та полягає в комплексному теоретико-правовому розумінні дискримінації за віком і формуванні належної правової політики протидії та запобігання віковій дискримінації. Проведений контент-аналіз практики Європейського суду з прав людини, законодавства Австрії, Бельгії, Чехії, Естонії, Фінляндії, Іспанії та Швеції дав можливість виокремити три загальні форми винятків у законодавстві держав, коли відбувається посилення на вік як виправдану ознаку: вік як умова для призначення, набуття або обчислення прав; наділення вікових груп певними пільгами; максимальні чи мінімальні межі віку для можливості реалізації певних прав. Для вдосконалення нормативних гарантій запропоновано: внести зміни до Конституції України, де вік вказати не факультативною ознакою через поняття «та інше», а нормативно визначеною ознакою дискримінації; удосконалити процедуру експертизи нормативних актів на предмет недопущення дискримінації; внести доповнення до законодавчої бази щодо загальної сфери дискримінації, зокрема в контексті гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу; удосконалити інститут відповідальності за дискримінаційні дії, у тому числі за віковою ознакою. Обґрунтовано, що ключовим аспектом рішень Європейського суду з прав людини є те, що на сучасному етапі розвитку судових гарантій дискримінацію

визнано самостійною юридичною категорією, яка не потребує застосування додаткової норми матеріальної частини Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Демидюк О.Б. Організаційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя : дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. 230 с.

Дисертація є комплексним дослідженням організаційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя, у якому приділено увагу актуальним питанням функціонування цього органу суддівського врядування з урахуванням умов сучасного етапу державотворення. Предметом авторського аналізу стали питання правової природи, статусу та функцій Вищої ради правосуддя, її складу та порядку формування, а також системних зв'язків, які забезпечують її стале функціонування. Окремо досліджено ключові сегменти діяльності Вищої ради правосуддя та окреслено перспективи її розвитку. Запропоновано авторську класифікацію функцій Вищої ради правосуддя, зокрема їх диференціацію за рівнем правової регламентації на конституційні (формування суддівського корпусу, забезпечення незалежності суддів, юрисдикційна функція) та законодавчо визначені (контрольна, організаційно-управлінська, кадрово-управлінська, нормотворча, консультативна, комунікативна, іміджева). Зауважено, що конституційні функції Вищої ради правосуддя є відносно сталими, їх реалізація забезпечує відповідність цього органу конституційно окресленому статусу. Водночас законодавчо закріплені функції Вищої ради правосуддя є допоміжними та змінними величинами, характеризуються динамізмом і можуть зазнавати трансформацій. Аргументовано позицію, відповідно до якої недоцільно наділяти Вищу раду правосуддя правом законодавчої ініціативи. Водночас для досягнення мети діяльності Вищої ради правосуддя необхідно законодавчо закріпити за нею право на звернення з конституційним поданням.

Косяк Н. В. Конституційно-правові основи забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні : дис. ... д-ра філософії / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. 280 с.

У дисертації здійснено комплексне науково-теоретичне та практичне дослідження конституційно-правових основ забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні, аргументовано актуальність зазначеної теми, виокремлено наявні проблеми в процесі виконання судового рішення. На підставі аналізу наукових доробків українських та іноземних учених-правників сформовано висновок про необхідність ґрунтовного дослідження питань, що виникають у процесі виконання судового рішення в Україні. Доведено необхідність встановлення особливого механізму виконання рішення Конституційного Суду України, який забезпечить контроль щодо недопущення подальшого використання акта чи норми, які визнано неконституційними, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами. Важливим засобом забезпечення реалізації рішень Конституційного Суду України має стати підтримання високого авторитету органу конституційної юстиції, підвищення рівня правосвідомості та правової культури уповноважених на здійснення державних і самоврядних функцій, політиків та громадян. Автор доводить, що Конституційний Суд України під час розгляду та ухвалення рішень і висновків має закласти в них чіткі правові позиції, які будуть однозначними, аргументованими, своєчасними та сприйнятими суспільством як справедливі. Обґрунтовано положення, що в рішеннях і виснов-

ках Конституційного Суду України має бути максимально прописано дії суб'єктів щодо його виконання, також доречно обґрунтувати строки виконання таких рішень. Встановлено, що якість рішень і висновків Конституційного Суду України та їх виконання безпосередньо залежать від Суду, відсутності політичного тиску, професійності суддів і прозорості системи формування складу Суду, утвердження в суспільстві національних цінностей, дотримання стабільного зовнішнього курсу України на інтеграцію з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору, підвищення рівня правової культури та свідомості громадян.

Кулявець О. С. Конституційна скарга у механізмі захисту прав людини : дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2023. 154 с.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних і практичних аспектів реалізації конституційної скарги як засобу захисту прав людини. У розділі «Конституційна скарга як засіб захисту прав людини» досліджено конституційно-правові засади, природу, виявлено сутнісні характеристики конституційної скарги як форми звернення до Конституційного Суду України та засобу захисту прав людини, моделі конституційної скарги. У розділі «Проведення у справах за конституційними скаргами» розглянуто умови прийнятності та способи забезпечення конституційної скарги, виявлено особливості процедури розгляду справ за конституційними скаргами та виконання рішень Конституційного Суду України за конституційними скаргами. Задля вдосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами запропоновано доповнити розділ 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» положеннями, які детально та повно регламентували б виконання рішень, встановити вимогу обов'язкового зазначення в резолютивній частині рішення Конституційного Суду України певного порядку, строків їх виконання, порядку обов'язкового звітування перед Судом про виконання рішень. Відповідно, частини першу та другу статті 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» запропоновано викласти в такій редакції: «З метою забезпечення реального виконання рішення, додержання висновку Конституційний Суд України має обов'язково визначити у своєму акті порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку»; «Про результати виконання рішення, додержання висновку відповідальні за це органи у строк, визначений у рішенні, висновку, зобов'язані письмово повідомити Конституційний Суд України». Результати дослідження представлено як пропозиції з удосконалення норм чинного законодавства у вигляді проєктів законів України «Про внесення змін до Конституції України», «Про внесення змін до Закону України „Про Конституційний Суд України“ (щодо вдосконалення інституту конституційної скарги)».

Мукан І. В. Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні: державно-управлінський вимір : дис. ... д-ра філософії / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023. 245 с.

У дисертації здійснено теоретичне, організаційно-правове та функціональне обґрунтування механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в державно-управлінському вимірі. Зокрема, розкрито сутнісні ознаки механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, узагальнено теоретичні підходи до його вдосконалення, проаналізовано нормативне забезпечення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та виявлено проблемні складники

в його функціонуванні. Узагальнено досвід європейських країн із організації процесу виконання рішень Європейського суду з прав людини та обґрунтовано його структурно-функціональну основу в умовах України. Проаналізовано структурно-функціональну модель механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини і виокремлено його ключові конвенційні та національні елементи. Обґрунтовано роль контрольної функції механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та проаналізовано її характерні особливості. Розкрито організаційно-правові заходи щодо вдосконалення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні та запропоновано шляхи і форми його вдосконалення.

Стадник І. М. Захист конституційного права на особисте життя: питання теорії і практики : дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2023. 239 с.

Дисертація є комплексним дослідженням захисту конституційного права на особисте життя, у якому на новому науковому рівні розкрито теоретичні та практичні аспекти зазначеної проблематики з позиції природного права, загальних принципів сучасного конституціоналізму з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, національних судів. У розділі 1 «Загальнотеоретичні аспекти захисту конституційного права на особисте життя» визначено зміст конституційного права на особисте життя та охарактеризовано його складові елементи і рівень їх взаємного впливу та взаємозв'язку; встановлено місце права на особисте життя в системі конституційних особистих прав людини, його відмежування від суміжних конституційних прав; проаналізовано конституційні засади захисту права на особисте життя. У розділі 2 «Характеристика захисту конституційного права на особисте життя (на основі практики Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, національних судів)» проаналізовано та систематизовано міжнародні стандарти захисту права на особисте життя та їх імплементацію в законодавство України, визначено зміст та обсяг позитивних зобов'язань держави щодо захисту конституційного права на особисте життя. На підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, національних судів сформульовано критерії правомірності/неправомірності обмежень та втручання у право на особисте життя.

Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : дис. ... д-ра юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. 543 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах у спосіб їх порівняльного аналізу. У межах предмета дослідження розглянуто та проаналізовано стан наукових досліджень, регламентацію зазначеного правового статусу, методологію власного дослідження, генезу, поняття та елементи, правосуб'єктність, принципи, кадрові, дисциплінарні, контрольні-наглядові, організаційні повноваження, загально-соціальні та спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах. Обґрунтовано та запропоновано положення, узагальнення, класифікації, визначення, висновки, пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення предмета дослідження.

Ясельська Н. М. Електронне правосуддя як інструмент забезпечення доступу до суду в Україні та країнах Європейського Союзу : дис. ... д-ра філософії /

Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023. 253 с.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлено: по-перше, необхідністю комплексного та системного аналізу організаційно-правових засад функціонування та розвитку електронного правосуддя в Україні та країнах ЄС; по-друге, прагненням обґрунтувати перспективи вдосконалення української системи електронного правосуддя у спосіб інтеграції новітніх цифрових технологій штучного інтелекту; по-третє, потребою визначення ефективних механізмів забезпечення доступу до правосуддя в Україні та країнах ЄС в умовах надзвичайного та воєнного стану з урахуванням упровадження та використання систем електронного правосуддя. За результатами дослідження досвіду країн ЄС щодо використання ними цифрових технологій у судочинстві в період пандемії надано такі пропозиції щодо доопрацювання, функціонального вдосконалення та покращення систем електронного правосуддя: 1) об'єктивна потреба в удосконаленні нормативного (законодавчого) регламентування використання всіх елементів системи електронного правосуддя, зокрема у спосіб затвердження відповідних змін у процесуальних кодексах; 2) спрямувати державну політику країн на підвищення рівня цифрової компетентності у сфері використання електронного правосуддя і суддів та працівників судів, і громадян; 3) забезпечити рівноцінний доступ до систем електронного судочинства, зосереджуючи увагу на вразливих категоріях громадян та на регіонах із недостатньо розвиненим інфраструктурним доступом; 4) обладнати всі судові органи достатньою технічною базою та програмним забезпеченням із одночасним його обслуговуванням спеціалістами у сфері цифрових технологій; 5) вдосконалити захист персональної інформації та судової таємниці з метою недопущення їх розкриття, зокрема через введення жорсткого покарання та відповідальності за їх несанкціоноване поширення.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Алексєєнко А., Федорченко О., Камінська О. Визначення конституційно-правової відповідальності в Україні відповідно до умов сучасності. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 29. С. 151–158.

У сучасних реаліях конституційно-правова відповідальність є важливим елементом інституту відповідальності органів державної влади. У статті наведено загальну характеристику й особливості конституційно-правової відповідальності, проаналізовано суб'єкти конституційно-правової відповідальності, досліджено санкції як форму вираження конституційно-правової відповідальності, конституційні делікти як підставу конституційно-правової відповідальності. Визначено ознаки, які властиві конституційно-правовій відповідальності. З'ясовано, що суб'єктом конституційно-правової відповідальності є особливе коло суб'єктів, що є вужчим за коло суб'єктів конституційного права. Ними можуть бути тільки органи публічної влади або їх посадові особи. Важливим елементом, який відрізняє конституційно-правову відповідальність від інших видів юридичної відповідальності, є порядок, процес реалізації. Основним способом реалізації будь-якої іншої юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової) є судовий порядок, натомість конституційно-правова відповідальність може бути реалізована через ухвалення рішення компетентними органами державної влади або органами місцевого самоврядування. Насамперед конституційно-правову відповідальність варто визначати як конституційно-правове відношення в широкому (загальному) його розумінні, що є заснованим на державно-

му примусі, яке виникає з моменту вчинення конституційного делікту, одна сторона якого — правопорушник, зобов'язаний понести юридичну відповідальність, передбачену санкцією порушеної правової норми, а інша сторона — інстанція конституційно-правової відповідальності, яка має повноваження притягнути його до відповідальності.

Барабаш Ю., Бориславська О. Конституційна юриспруденція (офіційна конституційна доктрина) в Україні: проблеми становлення. *Право України*. 2023. № 7. С. 53–69.

Попри те, що орган конституційної юстиції функціонує в Україні упродовж досить тривалого періоду часу, питання стосовно природи й сутності конституційної юриспруденції (офіційної конституційної доктрини) досі є предметом дискусій для вітчизняної наукової спільноти. Водночас світовий дискурс із цього питання обертається навколо того, що сучасні конституційні суди творять право, а конституційна юриспруденція як результат їхньої діяльності суттєво впливає на розвиток національних суспільно-політичних систем. Проаналізовано, що являє собою конституційна юриспруденція сьогодні, якою є її природа та основні проблеми становлення в Україні. Оскільки концепція офіційної конституційної доктрини досить активно розвивається у Литві, окрему увагу присвячено аналізу литовського досвіду, де конституційне право розуміють як «право конституції», що охоплює, окрім офіційного конституційного тексту, інтерпретаційні акти Конституційного Суду. Враховуючи виокремлені властивості конституційної юриспруденції, проаналізовано її формування в Україні крізь призму національних особливостей. У результаті з'ясовано, що на її становленні негативно позначилися передусім поширені впродовж тривалого періоду часу підходи в академічній доктрині, зокрема «радянський» підхід до розуміння джерел конституційного права, що призвело до применшення ролі конституційної юриспруденції. Характеризуючи сучасний етап розвитку офіційної конституційної доктрини в Україні, автори констатували, що загалом Конституційний Суд України сформував методологічну й аксіологічну основи своєї юриспруденції. Особливо цінними з погляду аксіологічної наповненості видаються останні рішення, ухвалені Конституційним Судом України вже після початку повномасштабної збройної агресії Росії проти України, в яких чітко артикульовано на конституційних цінностях і їхньому фундаментальному характері.

Бесчастний В. М., Ремінська Ю. Ю. Право на прийняття рішень щодо здоров'я: «ізомери» конституційно-правової конструкції (теоретичні аспекти). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 2. С. 51–69.

У межах поступового, але водночас інтенсивного розвитку сучасної конституційної парадигми постійно матеріалізуються нові права чи, принаймні, їх якісно нові вияви. Одним із таких прав є право людини ухвалювати рішення щодо здоров'я, тобто рішення, ухвалені особою щодо проблем зі своїм здоров'ям, а також щодо лікування або відмови від нього. Хоча в більшості випадків це право прямо не закріплено в конституційно-правових приписах, воно має фундаментальне значення, оскільки є актом особистої автономії. Статтю присвячено розумінню права на ухвалення рішень щодо здоров'я як права, що об'єднує у своєму змісті низку конституційно закріплених цінностей, і тому пропонує якісно новий підхід до «калібрування» його сутності. У нормативному розумінні зазначене право складається із трьох невід'ємних складників: 1) суб'єктного; 2) когнітивно-прагматичного; 3) вольового. За допомогою так званого методу «очищення цибулини до самісінької серцевини» автори покроково обгово-

рюють три шари досліджуваного права. Зокрема, ґрунтуючись на аналізі спеціальної наукової літератури, до таких шарів автори віднесли: перший зовнішній шар, що формується з низки незалежних, але тісно взаємопов'язаних між собою конституційних цінностей; другий шар, що визначає можливість виправданого втручання держави у досліджуване право; третій шар — людська гідність як абсолютна серцевина права, в яку за будь-яких умов державі та її органам заборонено втручатися і яку не може бути будь-яким чином звужено чи обмежено. Зроблено висновок, що у разі здійснення конституційного захисту права на ухвалення рішень щодо здоров'я орган конституційного контролю має розглянути, чи достатньо перевірити раціональність запровадження оскаржуваного нормативного регулювання, чи оскаржуваний закон (окреме його положення) має бути перевірений за допомогою тесту на пропорційність.

Белов Д. М., Данко В. Й. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 73. Ч. 2. С. 174–181.

Автори визначають конституційний контроль як один із основних елементів правової охорони конституції. Складність визначення його природи виражається у неоднозначності підходів серед науковців щодо аналізу цього поняття. Наука конституційного права виділяє два підходи до розуміння конституційного контролю — широкий та вузький. На думку авторів, узагальнюючи вказані формулювання, можна стверджувати, що вони відображають лише один із аспектів розуміння конституційного контролю — з погляду функціонального підходу, тобто більшою мірою акцентовано на перевірці конституційності законів та інших актів. У розумінні авторів — прихильників функціонального підходу, конституційний контроль — це лише конституційний нормативний контроль. Наведене дає підстави для висновку про те, що питання з'ясування юридичної природи правових позицій Конституційного Суду України є неоднозначним та до цього часу не вирішеним. Це пов'язано насамперед зі складним та багатоаспектним розумінням ролі, статусу та місця органу конституційної юрисдикції в системі органів державної влади. Не сприяє з'ясуванню природи правових позицій Конституційного Суду України і відсутність законодавчої дефініції цього поняття. Незважаючи на це, термін активно використовують і Конституційний Суд України у своїх рішеннях, і наукова спільнота задля відображення аргументів, які визначають позицію Конституційного Суду України з питань правозастосування. Правові позиції набувають і нормативного обов'язкового змісту, що впливає з форми, у якій вони відображені — актів Конституційного Суду України. При цьому правові позиції можуть бути висловлені й у мотивувальній, і в резолютивній частині рішення. Необхідність забезпечення незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України є продовженням принципу правової визначеності та стабільності Конституції як Основного Закону України. Однак питання можливості перегляду правових позицій Конституційним Судом України набуває більшої актуальності у зв'язку з частковою політичною заангажованістю Конституційного Суду України у попередні роки його діяльності, що потребує перегляду певних позицій через зміну соціально-політичного устрою держави. Окреслене питання, разо із іншими, є безперечно додатковим предметом окремого наукового дослідження.

Бисага Ю. М., Белов Д. М., Натуркач Р. П. Правотворчість судової влади при здійсненні правосуддя як джерело виборчого права. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 11-16.

Статтю присвячено висвітленню окремих теоретичних питань виборчого права України. Зосереджено увагу на розкритті термінологічних особливостей категорії «джерела виборчого права». Наведено думки деяких учених-конституціоналістів щодо аналізованого поняття. Автори зосереджують свою увагу на особливостях судової правотворчості як особливому джерелі виборчого права. Вказано, що окремі рішення судів загальної юрисдикції в сучасних умовах слід визнавати джерелами виборчого права, за умови коли: а) вони містять норми-приписи, які безпосередньо впливають на регулювання суспільних відносин, що виступають предметом виборчого права; б) дія цих рішень поширюється на значне коло суб'єктів виборчих правовідносин; в) чітко відстежуються причиново-наслідкові (детермінічні) зв'язки між волевиявленням суду та змінами в поведінці або діяльності суб'єктів, щодо яких рішення суду має відповідне значення. Крім того, обґрунтовано, що правові позиції Конституційного Суду України можна вважати самостійними джерелами права, та відзначено фактичну неможливість однозначного віднесення їх до будь-яких із відомих теорії права джерел права. Так, зокрема, правові позиції органу конституційної юстиції виражають державну волю (адже виникають як акт державного органу); вони мають офіційний та загальнообов'язковий характер; вони відіграють роль нормативної основи в правотворчості та слугують орієнтиром у правотворчості і правозастосуванні для більшості суб'єктів правовідносин; вони мають універсальний характер, тобто вони не є результатом вирішення і предметом застосування в конкретній справі, а можуть бути використані в аналогічних чи схожих ситуаціях задля обґрунтування позицій; правові позиції є відображенням правової визначеності і мають формулюватись у такий спосіб, щоб не допустити їх неоднакового, спотвореного розуміння чи неналежного застосування; правові позиції мають сталий характер, тобто під час розгляду наступних справ Конституційний Суд України керується раніше висловленими правовими позиціями.

Бочарова Н. В. Права людини в умовах урбанізації. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право». 2023. № 1 (6). С. 38-47.

Світова практика свідчить, що однією з важливих функцій міського самоврядування останніми роками стає надання управлінських послуг, які відповідають місцевим потребам і пріоритетам, пов'язаним із реалізацією прав людини на місцевому рівні. Хоча основна відповідальність за сприяння та захист прав людини покладається на національні уряди, просування культури прав людини в місцевих органах відіграє життєво важливу роль у сприянні повазі та реалізації прав людини в суспільстві. У статті проаналізовано зв'язок між процесом урбанізації і процесом «муніципалізації прав людини», під яким розуміється перенесення правозахисної діяльності на локальний рівень, переважно у міста. Зазначено, що тенденції суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку кінця 80-х — початку 90-х років ХХ століття, пов'язані зі стрімким розвитком великих міст і створенням міських агломерацій, призвели до залучення міст до дискурсу та практики міжнародних прав людини, коли останніх почали враховувати у формуванні міської політики. Вказано, що залучення мегаполісів до правозахисної діяльності відбувалося на фоні двох явищ: по-перше, це поява концепції «міст прав людини» і формування відповідного суспільно-політичного руху, який швидко набув міжнародного характеру; по-друге, це виникнення доктрини і глобального руху за право на місто. У статті розкрито

їх сутність і значимість. Автор робить висновок про необхідність подальших теоретичних досліджень у сфері доктринальних і практичних аспектів проблеми зв'язку урбанізації з правами людини.

Водянніков О. Ю. Компетенція судів системи судоустрою України щодо конституційного контролю за нормативно-правовими актами. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 9–22.

Статтю присвячено питанню визначення підстав, змісту і меж компетенції судів системи судоустрою щодо контролю за конституційністю нормативних актів, визначення її співвідношення з повноваженнями Конституційного Суду України за чинної моделі конституційного контролю в Україні. У статті обґрунтовано, що принципи верховенства Конституції України і прямої дії її положень, закріплені в статті 8 Конституції України, у поєднанні з презумпцією конституційності, що є засадою конституційного правопорядку, визначають конституційну функцію судів щодо забезпечення верховенства Конституції та прямої дії положень, які гарантують конституційні права і свободи. Така функція визначає повноваження судів щодо конституційного контролю, які мають характер *sui generis* і які поділяють на три типи: 1) повноваження комплементарного конституційного контролю у випадку законодавчих положень, визначення конституційності яких належить до юрисдикції Конституційного Суду України, які дозволяють різне тлумачення і застосування (тобто не є *a priori* неконституційними); 2) повноваження інцидентного (казуального) конституційного контролю щодо відповідності Конституції України актів, які суд має застосувати під час вирішення справи; 3) повноваження безпосереднього конституційного контролю, які охоплюють контроль у відношенні (i) актів, що не належать до компетенції Конституційного Суду України, та (ii) актів Президента України, Верховної Ради України (крім законів і міжнародних договорів) та Кабінету Міністрів України, які стосуються конституційних прав і свобод конкретної особи. У статті також обґрунтовано, що з огляду на вказану конституційну функцію судів конституційне повноваження Верховного Суду щодо звернення з поданням до Конституційного Суду України має два типи: 1) конституційне звернення *proprio motu*, тобто за власною ініціативою без прив'язки до конкретної справи, що є тотожним праву на конституційне звернення інших суб'єктів, визначених статтею 150 Конституції України; 2) конституційне звернення *alia motu*, тобто за зверненням суду системи судоустрою до Верховного Суду стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, який згідно з висновом суду суперечить Конституції України. Автор обстоює тезу, що звернення *alia motu* мають обов'язково бути передані на розгляд до Конституційного Суду України.

Головко К. В. 25 років після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: конституційно-правові роздуми. *Нове українське право*. 2023. Вип. 3. С. 76–80.

У статті запропоновано напрями подальшого удосконалення виконання постанов і застосування практики Європейського суду з прав людини в Україні. Підвищення уваги до проблематики конституційного права є характерною тенденцією розвитку цієї галузі національного права протягом останніх кількох років. Після проголошення незалежності України трансформація державного права у конституційне право супроводжувалась акцентуванням на правах і свободах людини і громадянина. Цей інститут розвивався

поступово та постійно. Розвиток цього інституту конституційного права відбувається з урахуванням європейських цінностей, тому 25 років із моменту ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) — це важлива віха. Констатовано, що конституційно-правову регламентацію питання застосування Конвенції здійснено, крім загальних положень Основного Закону України 1996 року, спеціальними положеннями Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року. У статті рекомендовано поділити цей закон на два розділи. Перший із цих розділів логічно з урахуванням назви закону присвятити питанням виконання постанов Європейського суду з прав людини (рішення Європейського суду з прав людини мають процесуальний характер, тому держави — учасниці Ради Європи не залучені до їх виконання). Цей розділ можна структурувати так, як це є зараз (віднести до нього глави 2 та 3). Однак із погляду конституційного права більш доцільним було б виокремлення в одну главу закону всіх положень, які стосуються заходів індивідуального характеру, та ще в одну главу — усіх положень, які стосуються заходів загального характеру. Другий із цих розділів з огляду на назву закону варто присвятити питанням застосування практики Європейського суду з прав людини. До складу цього розділу доцільно віднести положення глави 4, але деталізувавши їх. Запропоновано одну з таких глав присвятити питанням застосування практики Європейського суду з прав людини лише Конституційним Судом України.

Деркач В. В. Конституційно-правове забезпечення розвитку медіації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 56–60.

У статті відображено дослідження конституційно-правового забезпечення розвитку медіації в Україні. Основну увагу акцентовано на правовому понятті «медіація», правовому розумінні даного явища в законодавстві України, а також розглянуто історію становлення медіації в державі та особливості її застосування до неповнолітніх. Окрім того, виокремлено норми Конституції України, які стимулюють вирішення спорів за допомогою примирення, та узагальнено основні засади конституційно-правового забезпечення розвитку медіації в Україні. Проведено аналіз конституційних норм (прямої дії), які є джерелом медіаційного процесу в державі, та норм Закону України «Про медіацію». Наведено приклади застосування медіації в різних галузях законодавства. Визначено, що медіація є найбільш ефективним і гнучким інструментом реалізації політичної волі у спосіб запобігання конфліктності в політичній сфері.

Жалімас Д. Перехідне правосуддя: основні справи Конституційного Суду Литовської Республіки. *Український часопис міжнародного права*. 2023. № 2. С. 12–18.

В основу тексту статті покладено лекцію, прочитану 12 травня 2023 року в Інституті міжнародних відночин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Зазначено, що через функцію абстрактного конституційного контролю конституційні суди не так часто можуть бути залучені до вирішення питань правосуддя перехідного періоду. Наголошено, що Конституційний Суд Литовської Республіки, вирішуючи конституційно релевантні історичні питання, робить особливо значний внесок у зміцнення основ державності та демократичного конституційного ладу, а також у запобігання спробам перегляду історичної правди та приниження гідності жертв міжнародних злочинів. Це є одним із доказів того, наскільки багатогранною та суспільно важливою може бути діяльність конституційних судів.

Камінська Н. В. Повноваження органів конституційної юрисдикції з питань міжнародних договорів: досвід зарубіжних держав та України. *ScienceRise: Juridical Science*. 2023. № 2 (24). С. 4–10.

В умовах реалізації Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу та повоєнного відновлення власне на Конституційний Суд України, разом із іншими органами публічної влади, покладено поважну місію утвердження та реалізації загальнолюдських цінностей, міжнародних стандартів. У статті зроблено компаративістський аналіз повноважень органів конституційної юрисдикції з питань міжнародних договорів, для чого автор вирішує такі завдання: 1) з'ясувати стан регулювання повноважень органів конституційної юрисдикції, що стосуються міжнародних договорів, у Конституції України і конституціях зарубіжних держав; 2) узагальнити тенденції і закономірності конституційно-правового забезпечення повноважень цих органів у цьому напрямі; 3) визначити напрями вдосконалення конституційно-правового регулювання повноважень Конституційного Суду України в умовах євроінтеграції. Конституційно-правове регулювання повноважень органів конституційної юрисдикції здійснюється в конституціях, більшість держав мають спеціальні закони (конституційні або органічні) про конституційний суд (раду, трибунал тощо), де детально регламентовано функції, повноваження цих органів і їх членів, порядок формування, процедури діяльності тощо. До основних повноважень цих органів належить, зокрема, розгляд питань про відповідність законів ратифікованим міжнародним договорам, положень інших актів, виданих центральними державними органами, конституції, ратифікованим міжнародним договорам і законам (попередній і наступний конституційний контроль). Органи конституційної юрисдикції зарубіжних держав мають значно більший обсяг компетенції та їх ефективність, ніж у Конституційного Суду України, тому доцільною є його певна модернізація. Зокрема, вартий уваги досвід Словаччини і Польщі, особливо з огляду на їх вступ до Європейського Союзу, щодо розширення компетенції органів конституційної юрисдикції і певних процедур їх діяльності, зокрема конституційного контролю щодо міжнародних договорів.

Кириченко Ю. В., Назаренко П. Г. Конституційне регулювання права на таємницю листування в Україні та європейських державах. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 23–27.

У статті досліджено конституційну практику нормативного регулювання права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, закріпленого в статті 31 Конституції України та в аналогічних нормах конституцій європейських держав. Обґрунтовано необхідність викладення зазначеної норми в новій редакції. Зазначено, що вирішальну роль у житті кожної людини відіграє кореспонденція, адже передання інформації в будь-який спосіб є основою становлення й розвитку інформаційного суспільства в Україні. Наголошено, що право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції закріплено в міжнародних документах із прав людини та в конституціях Боснії і Герцеговини, Грузії, Ліхтенштейну, Португалії, Сан-Маріно, Фінляндії, Швейцарії та Швеції, у яких зазначене право розташоване поряд з іншими правами людини. У конституціях Албанії, Бельгії, Греції, Естонії, Люксембургу, Північної Македонії, Молдови, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Хорватії, Чехії та Чорногорії це право закріплено окремо від інших прав людини. Констатовано, що Україна, як і деякі європейські держави, на конституційному рівні закріпила різні види кореспонденції, що підлягають захисту з боку держави. Наголошено на доцільності розширення кола видів кореспон-

денції через закріплення в статті 31 Конституції України терміна «електронна кореспонденція», адже в сучасних умовах поширення різних комп'ютерних комунікаційних систем є актуальним питанням правового забезпечення режиму таємниці спілкування, що здійснюється за їх допомогою. Встановлено, що додержуючись вимог міжнародних документів із прав людини, деякі європейські держави на конституційному рівні встановили тимчасові обмеження реалізації права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, яких немає в статті 31 Конституції України. Наголошено на недоцільності визначати в конституційній нормі мету, за якої встановлено обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, оскільки це питання має регулювати галузеве законодавство, в якому повинно бути чітко встановлено, за наявності яких підстав і в якій процесуальній формі допустимо таке серйозне обмеження важливого конституційного права людини і громадянина. Задля усунення суперечностей між положеннями міжнародних документів із прав людини і національним законодавством, а також урахуваючи зарубіжний досвід щодо конституційного регулювання права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, запропоновано викласти в новій редакції положення статті 31 Конституції України.

Книш В. В. Особливості юридичного закріплення конституційно-правової відповідальності у Франції. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Івано-Франківськ, 2023. № 61. С. 4.51–4.57.

У статті досліджено особливості становлення, розвитку та юридичного закріплення інституту конституційно-правової відповідальності у Франції. Йдеться і про позитивну (перспективну), і про негативну (ретроспективну) відповідальність державно-правових інституцій Франції. На думку автора, позитивна конституційно-правова відповідальність Президента Франції зводиться до широкої сфери його повноважень як глави держави і як основного координатора виконавчої влади, а саме: 1) кадрове формування виконавчої влади; 2) у взаємодії з парламентом; 3) у сфері функціонування інститутів безпосередньої демократії; 4) у сфері міжнародних відносин — акредитує послів і надзвичайних посланців в іноземних державах; 5) у галузі оборони та виникнення надзвичайних обставин. Окрему увагу приділено позитивній конституційно-правовій відповідальності уряду Франції (Ради Міністрів), яка, на думку автора, є вужчою, ніж відповідальність Президента Франції. Уряд визначає і проводить політику нації, розпоряджається адміністрацією та збройним силами. У межах відповідальності уряду Франції з'ясовано і позитивну конституційно-правову відповідальність Прем'єр-міністра. Автор також визначив межі позитивної конституційно-правової відповідальності парламенту у формі законодавчих повноважень і законодавчої діяльності. Це зводиться до таких сфер: 1) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження приватноправового характеру; 2) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження публічно-правового характеру; 3) позитивна конституційно-правова відповідальність за законодавчі повноваження у галузі фінансів; 4) позитивна конституційно-правова відповідальність за надзвичайні повноваження. Проаналізовано також негативну конституційно-правову відповідальність. Відповідно до статті 8 Конституції Франції Президент припиняє виконання функцій Прем'єр-міністра та ухвалює рішення про відставку уряду. За пропозицією Прем'єр-міністра Президент Франції призначає інших членів уряду і припиняє виконання своїх функцій. У статті 20 Конституції Франції також є положення про те, що уряд відповідальний перед парламентом відповідно до визначених умов і процедур.

Корж І. Ф. Правові основи обмеження конституційних прав і свобод людини в Україні. Інформація і право. 2023. № 2 (45). С. 42–49.

У статті досліджено питання правового регулювання обмеження конституційних прав і свобод громадян в Україні в різних політико-правових ситуаціях. Проведено короткий екскурс у теорію розсуду (дискреції), а також у теорію дискреційних повноважень посадових осіб публічної влади, наведено різні визначення даного терміна. Розкрито види дискреції, акцентовано на необхідності дотримання принципів об'єктивності й безсторонності, рівності перед законом. Зазначено про заборону на застосування несправедливої дискреції, а також про те, що має бути забезпечено належну рівновагу, тобто пропорційність між метою рішення та його негативними наслідками для прав, свобод чи інтересів осіб. Указано на те, що дискреція не є довільною, її завжди необхідно здійснювати відповідно до закону (права), що має супроводжуватися захисними засобами, зокрема постійним судовим контролем, на чому наголошує Рада Європи. Під час здійснення дискреції важливого значення набуває процес дотримання основних його принципів, що регулюють адміністративні акти загалом і відповідні акти Ради Європи. Наведено приклади, коли застосування ідеї про дискреційні повноваження органів державної влади призводить до того, що в деяких ситуаціях немає можливості реально захистити свої права навіть через суд. В українських реаліях дискреційні повноваження трактують як будь-які повноваження, коли орган державної влади ухвалює те або інше рішення. Українські суди, розглядаючи спори, іноді вважають за краще не порушувати в такий спосіб протлумачені повноваження органів державної влади. Зазначено, що процедури обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина мають певні особливості під час здійснення дискреції, тобто визначені судом чи законом, що передбачено статтями 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 47, 54 Конституції України. Розкрито конституційне застереження щодо обмеження в конституційних правах і свободах в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Корчевна Л. О., Левенець А. В. Захист права на житло в аспекті екологічних зобов'язань держави: міжнародні стандарти та національна практика. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2023. Т. 25. Вип. 2 (37). С. 10–14.

Статтю присвячено питанням захисту права на житло в аспекті виконання екологічних зобов'язань держави. Актуальність теми зумовлена посиленням тенденцій щодо визнання права на чисте, стійке та безпечне навколишнє середовище одним із основоположних прав людини, забезпечення, реалізація та захист якого має істотний вплив на інші основні права людини, зокрема на право на житло. Сучасна концепція захисту права на житло ґрунтується на визнанні його невід'ємним природним правом людини, що охоплює два аспекти: майновий і немайновий. Майновий аспект полягає у праві особи володіти, користуватися чи розпоряджатися своїм житлом на праві власності, оренди чи інших договірних засадах, а немайновий полягає у праві особи мати захищений від стороннього впливу простір, необхідний кожній людині для гідного існування, проживання, планування сім'ї тощо. Логічно припустити, що порушення екологічних норм може мати наслідком істотний вплив на втручання в обидва зазначені аспекти права на житло. Якщо про нього говорити як про об'єкт нерухомості, що має певну вартість, у випадку невідповідності прийнятим нормам екологічної безпеки він стає непридатним для проживання, а отже, втрачає свою вартість або взагалі стає неліквідним. Якщо про житло говорити в аспекті певного простору для проживання як важливої складової приватного життя особи, то завдання екологічної шкоди навколишньому середовищу, де проживає особа, загрожує також її життю, здоров'ю,

нормальному існуванню самої особи та членів її сім'ї. Саме в такому контексті формує свою прецедентну практику Європейський суд з прав людини, який порушення державою зобов'язань в екологічній сфері вважає втручанням у право на повагу до житла. Автори визначають, які конкретно екологічні зобов'язання держави мають безпосередній вплив на систему захисту права на житло та який обсяг цих зобов'язань формується через практику національного та міжнародного правосуддя.

Кузнєцова З. В. Сучасний український конституціоналізм: загальні засади та виклики сьогодення. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 3 (17). С. 154–164.

Дослідження сучасного українського конституціоналізму набуває важливого значення, особливо в даний час, коли Україна стикнулася з жорстокою та агресивною війною. Конституціоналізм — це категорія, яка опосередковує та встановлює місце й роль конституції в державі, суспільстві та правовій системі, що проявляється у впливі на суспільні відносини. У статті проведено комплексний аналіз формування та функціонування сучасного конституціоналізму в Україні, а також його впливу на забезпечення і захист прав та свобод людини. Результатами дослідження є визначення основних понять і термінів; встановлення історії розвитку конституціоналізму у світі та в Україні; аналіз вітчизняної конституційної системи та проблем, які в ній існують; з'ясування основної мети, цінностей і принципів конституціоналізму; дослідження викликів і загроз, які сьогодні постали перед Україною, та визначення ролі конституціоналізму для їх вирішення; з'ясування особливостей функціонування конституційної системи в умовах воєнного стану та в період становлення цифрової ери. Запропоновано в подальших дослідженнях сучасного конституціоналізму сконцентрувати увагу на дотриманні цінностей та виконанні відповідних положень Конституції України; проведенні реформ у різних сферах і галузях, у яких проявляються засади конституціоналізму; підвищенні правосвідомості населення, зокрема щодо дотримання норм Конституції України; розробленні механізмів забезпечення та захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні.

Лебедєва Ю. В. Конституційно-правове забезпечення свободи репродуктивного вибору особи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 61–67.

У статті здійснено дослідження конституційно-правового регулювання свободи репродуктивного вибору як одного з фундаментальних репродуктивних прав людини. Встановлено, що формування власної концепції репродуктивних прав у межах Конституції України та галузевого законодавства є значущим у зв'язку із загальною демографічною ситуацією в Україні та розвитком правовідносин, що виникають під час реалізації особою свого репродуктивного права. Акцентовано, що в забезпеченні реалізації репродуктивних прав нагальним є визнання громадських організацій активними суб'єктами політичного, соціального й економічного життя, їхнього права брати участь у формуванні політики у сфері репродуктології, охорони здоров'я, планування сім'ї. Зазначено, що зміст свободи репродуктивного вибору втілюється не лише у повазі до репродуктивної автономії людини, а й у дієвих напрямках державного регулювання. Наголошено, що законодавство України з питань регулювання правовідносин у репродуктивній сфері вимагає вдосконалення у зв'язку з відсутністю закону, що регулював би підстави і порядок застосування репродуктивних технологій, принципи їх застосування, особливості здійснення державної політики у сфері народонаселення тощо. Автор робить висновок, що основними напрямами державного регулювання в

аспекті забезпечення свободи репродуктивного вибору мають стати: розроблення та вдосконалення законодавства у галузі охорони здоров'я; розвиток системи охорони репродуктивного здоров'я; формування та вдосконалення законодавства у сфері репродуктивного здоров'я особи; залучення громадських організацій до інформаційної та просвітницької діяльності, спрямованої на вирішення проблем охорони репродуктивного здоров'я; підтримання сімей, які мають дітей; надання психолого-правової допомоги особам у реалізації ними своїх репродуктивних прав; підтримка державою наукових досліджень у галузі репродуктивного здоров'я; підготовка кадрів у сфері охорони репродуктивного здоров'я та захисту прав осіб на відтворення відповідно до міжнародних стандартів; формування самосвідомого ставлення до народження дитини; підтримка сімей, які мають дітей; забезпечення доступності послуг із планування сім'ї та надання медичних послуг, у тому числі з використанням допоміжної репродуктології.

Магновський І. Й. Конституційність нормативних актів крізь призму верховенства Основного Закону держави. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2023. Т. XXXII. С. 85–93.

Статтю присвячено висвітленню теоретико-правових аспектів оцінювання конституційності нормативних актів крізь призму верховенства Основного Закону держави. Акцентовано на тому, що центральним, консолідованим критерієм конституційності нормативних актів є сама Конституція України як цілісний акт поєднання позитивного (писаного) та природнього (неписаного) права. Конституція як така має вносити системність у право, визначати вихідні засади національного права, наповнювати його своїм змістом, пронизувати єдиними принципами та цінностями, а реальне її верховенство досягається лише тоді, коли злагоджено функціонує увесь суспільно-державний механізм. Указано, що конституція призначена діяти довго і тому повинна бути адаптована до різних зрушень і змін у суспільних справах. Наголошено, що за своїми повноваженнями Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів і має забезпечувати легітимність своїх рішень так, щоб не було звинувачень у його надмірному судовому активізмі. Звернено увагу на те, що визнання правового акта неконституційним означає його вилучення із правової системи, оскільки він вважається анульованим і нечинним та не підлягає застосуванню. Зауважено, що критерії конституційності правових актів охоплюють логічні прийоми визначення відповідності актів меншої юридичної сили актам більшої юридичної сили, що зумовлено виявленням змісту порівнюваних актів і визначенням їх співвідношення. Констатовано, що визначення конституційності державних актів, а отже, й підстав для визнання їх нечинними, мають слугувати конституційні права, принципи організації вільного демократичного суспільства та його цілі, які становлять невіддільну складову конституційного права.

Мазур Т., Флогайтіс С. Електронний парламент як чинник сталого розвитку: історія та перспективи. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2023. Т. 13. № 2. С. 19–29.

Актуальність і значущість дослідження історії та перспектив електронного парламентаризму як чинника сталого розвитку зумовлено людиноцентристським баченням ідеї цифровізації парламенту. За мету автори обрали розгляд системи цифрових інструментів, що утворюють е-парламент у контексті його ролі в реалізації програми «Мир, справедливість та сильні інститути». Визначено рівні багатоступеневої системи

захищеності інформації та даних як ключового елемента безпеки цифровізації парламенту, окреслено виклики, пов'язані із правовим, економічним, суспільним, технологічним аспектами процесу. На підставі аналізу правових актів і безпосередньо вебсайтів парламентів держав різного індексу демократії (Великої Британії, Ісландії, Швеції, Польщі, Чехії, країн Балтії) сформульовано світові тенденції означеного напрямку. Автори акцентують на притаманності певних особливостей і невизначеності наслідків цифровізації парламенту в державах, які мають різний рівень розвитку демократії та різні економічні показники. Встановлено, що перехід парламентарів у спілкуванні з виборцями від традиційної комунікації в офлайн-форматі до формату онлайн сприяє реалізації в політичній сфері відкритості, інклюзивності, співробітництва й участі. Результати дослідження покликані актуалізувати питання необхідності введення нових електронних парламентських інструментів для впровадження механізмів цифрової демократії в суспільстві.

Максіменцева Н. О. Новації європейського законодавства про вибори: досвід для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 47–49.

У статті визначено напрями оновлення чинного виборчого законодавства Європейського Союзу. Автор наголошує на відсутності єдиних для всіх країн-учасниць норм, які визначають єдині підходи до регулювання виборчого процесу та виборчої системи, а отже, порядку висунення кандидатів, проведення агітації, голосування та підрахунку голосів і обрання депутатами Європейського парламенту. З цією метою законодавець робить спробу ухвалити єдині для всіх норми, які регулювали б такі питання: а) реалізація права на вільні вибори; б) зобов'язання держав-членів щодо організації виборчого процесу; в) встановлення уніфікованих підходів до початку проведення виборчої кампанії, її тривалості, дня виборів; г) обрання єдиного Європейського виборчого органу; д) визначення єдиної виборчої системи в контексті висунення кандидатів у депутати, порядку голосування та обрання депутатів. Визначено напрями встановлення єдиного мінімального віку для виборців — 16 років, для висунення кандидатів — 18 років. Новацією є запровадження можливості реалізації права обирати всім громадянам Європейського Союзу через голосування поштою, у тому числі для громадян Європейського Союзу, які проживають за кордоном, у спосіб фактичної присутності, а також голосування за дорученням, за допомогою електронних та інтернет-систем для голосування. Окремо у статті наголошено на зобов'язаннях держав-членів щодо організації виборчого процесу, а саме щодо встановлення вимог створення всебічних технічних умов, умов безпеки, дотримання таємниці голосування, інших виборчих принципів для здійснення вільного волевиявлення, а також створення відповідних умов для осіб з інвалідністю. Крім того, зазначено про встановлення уніфікованих підходів до початку проведення виборчої кампанії, її тривалості, дня виборів. Це питання на сьогодні постає досить гостро з огляду на відсутність технічної можливості проведення голосування за кордоном протягом лише одного дня. Цікавою новацією є обрання до складу єдиного Європейського виборчого органу осіб, які мають науковий ступінь серед професорів права та політології. Автор звертає увагу на необхідність закріплення в чинному законодавстві України вимоги щодо географічної та економічної пропорційності представництва всіх кандидатів у виборчому списку партії, а також вимоги підтвердження її підтримки відповідною кількістю населення.

Марцеляк О. В. Місцеві омбудсмени в механізмі захисту прав людини: до питання їх запровадження в Україні. *Децентралізація публічної влади в Україні*:

здобутки, проблеми та перспективи : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 травня 2023 р.). Київ; Львів; Щецин : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. С. 73–77.

Автор обґрунтовує необхідність порушення питання щодо запровадження місцевих омбудсманів в Україні. Наголошено, що це є необхідним кроком, без якого існує загроза дискредитації та провалу муніципальної реформи в Україні. У цьому випадку, на думку автора, навряд чи можна розраховувати на швидке й успішне її просування і, що дуже важливо, на ефективне забезпечення прав людини на місцевому рівні. Ініціатива щодо запровадження місцевих омбудсманів має за мету комплексний підхід реалізації муніципальної реформи в Україні, ефективне реагування на виявлені законодавчі прогалини у її регулюванні та проблеми, які матимуть місце під час її здійснення на практиці, що в підсумку сприятиме належному дотриманню муніципальних прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Мироненко В. П., Шаповал Л. І. До питання реалізації права на збереження культурної спадщини. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 7 (13). С. 344–356.

Питання реалізації права на збереження культурної спадщини є досить актуальним. Повсякденне життя людей не можна уявити без матеріальних і духовних благ. Одним із таких благ є культурна спадщина як комплекс об'єктів, що мають цінність. Культурну спадщину потрібно зберігати, оскільки її втрата спричинить руйнування нашої національної, культурної та духовної ідентичності. Аналіз нормативних актів показує, що до об'єктів культурної спадщини належать усі явища, твори, предмети, що мають історичну та культурну цінність, які поділяють на дві категорії: об'єкти матеріальної культурної спадщини та об'єкти нематеріальної культурної спадщини. Згідно з конституційними нормами громадяни України мають права щодо всіх об'єктів культурної спадщини (і матеріальних, і нематеріальних). На думку авторів, це право складається з: права на збереження об'єктів культурної спадщини; права користування ними; права кожного на отримання інформації щодо них. Підкреслено, що важливою проблемою в галузі збереження культурної спадщини є узгодження інтересів, пов'язаних із її охороною, та інтересів, пов'язаних із розвитком населених пунктів, економічною діяльністю, зокрема будівництвом і землекористуванням. Зазначено, що реалізація права особи на збереження культурної спадщини залежить від того, як органи державної влади виконують свої повноваження, як саме населення бере участь у вирішенні завдань, спрямованих на охорону культурних об'єктів. Збереження культурної спадщини є одним із найважливіших завдань у сучасному світі, оскільки саме воно дозволяє нам розуміти історію та культуру своєї країни, формувати свою особистість і насолоджуватися унікальними досягненнями наших предків.

Москалюк О. В. Уявні прогалини в конституційному праві. Право.ua. 2023. № 3. С. 5–9.

Статтю присвячено темі уявних прогалин у конституційному праві, під ними слід розуміти правозастосовну ситуацію, яку суб'єкт тлумачення правових норм хибно кваліфікує як прогалину внаслідок її помилкової оцінки. Метою статті є встановлення дій, необхідних для правильної кваліфікації ситуацій, що дозволяє не допускати неправильне використання інституту аналогії. У публікації наголошено, що уникнення таких правозастосовних помилок вимагає, зокрема, використання системного способу тлумачення. Це означає необхідність не лише пошуку правових норм для застосування

в межах одного нормативного акта, а і звернення до інших нормативних актів, що регулюють відповідні суспільні відносини.

Олейников С. М. Концепт громадської думки як конституційного інституту демократії. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 6 (12). С. 389–403.

Громадська думка як форма суспільної свідомості є фактором впливу на інститути влади і правову систему, індикатором ментально-психологічного стану суспільства, що відображає визнання ним правових цінностей і міру їх захисту державою. Формування громадської думки та міра її впливу на інститути влади зумовлені факторами політичної та соціальної асиметрії, соціальним дискурсом щодо правової ідеології та доктрин, правових цінностей і принципів, глобалізацією культури, інтернаціоналізацією права та правосвідомості. Вона формується в умовах специфіки державно-правового режиму, визначається активністю суб'єктів політико-правових процесів, ЗМІ, розвитком засобів комунікації, інформаційними потоками, впливом глобалізації на інформаційну відкритість держави, правову уніфікацію, право-культурну динаміку. Громадська думка є відносно самостійним соціальним інститутом, що формує правову та політичну свідомість усередині громадських інститутів, містить сполучення емоційних і розумових суджень. Політико-правові уявлення формуються в каналах комунікації громадськості і влади, є колективним оцінним судженням, яке виявляє комунікативну природу, формується в умовах змін технологій соціального діалогу, є фактором владного управління та виконує оцінювальну, аналітичну, консультативну, контрольну функції. Своєрідна взаємодія громадської думки та влади відображає взаємозв'язок держави, права і суспільства та породжує політико-правові режими взаємодії влади і громадської думки. Їх своєрідність залежить від типу ставлення до неї державної влади, особливо в умовах демократичного транзиту для суспільств із нестійкою гібридною формою політичного режиму, які поділяють залежно від демократизму виборчих законів, законодавчого врахування думки, типу дискусій із владою та форми вираження думок. Інформаційні технології перетворюють громадську думку на об'єкт впливу влади. Звідси — ризики впливу прихованої, латентної громадської думки та штучне цілеспрямоване формування владою штучної, псевдогромадської думки як результату використання способів маніпулювання владними ресурсами у правовому просторі.

Подорожна Т. С. Право людини на мову в конституційному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. № 77. Ч. 1. С. 124–130.

Право на мову — одне із фундаментальних прав людини, передбачене Конституцією України. Для українців, котрі тривалий час перебували під владою кількох імперій, мова досі є опорним пунктом української ідентичності, запорукою виживання українського етносу як колективної індивідуальності та збереження його національного обличчя. Мовні права людини має від народження, це фундаментальні природні права, необхідні для реалізації низки інших конституційних прав і свобод, насамперед права на життя (якщо інтерпретувати це право розширено, а не тільки як право на фізичне існування), культурних та освітніх прав, права на визнання і реалізацію гідності особистості, права на інформацію, свободу слова. Особливого значення правильне використання української мови набуває під час підготовки юридичних кадрів. Грамотна, стилістично правильно мова — запорука успішної законотворчості та правозастосування, гарантія безумовного захисту прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів громадян України. Формуючи та формулюючи правові норми, охо-

роняючи їх у численних правових документах і роз'яснюючи громадянам, юрист повинен бездоганно володіти нормами мови та охороняти їх. Неточності у промові можуть призвести до неточного тлумачення закону. Від рівня культури мови значною мірою залежать ефективність попереднього слідства та укладення цивільних правочинів, престиж органів правосуддя, виконання юристом його високої суспільної функції.

Правдюк А. Л. Орган конституційної юрисдикції в механізмі державних органів влади. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 7 (13). С. 397–408.

У статті досліджено правовий статус і діяльність Конституційного Суду України. Місце і роль органу конституціональної юстиції в загальній системі юрисдикційних органів є актуальним питанням для всіх сучасних демократичних держав, які визнають спеціалізований інститут конституційного контролю. Проаналізовано місце Конституційного Суду України в системі юрисдикційних органів після проведеної судово-конституційної реформи. Зазначено, що він є специфічним органом, який останнім на національному рівні здійснює виняткові спеціальні повноваження, спрямовані на захист прав і основних свобод людини і громадянина. Обґрунтовано, що Конституційний Суд України, по суті, є судовим органом, який здійснює юрисдикційну діяльність; у порядку конкретного конституційного контролю захищає права і свободи людини і громадянина під час вирішення конкретних справ за конституційними скаргами. Розкрито роль Конституційного Суду України в системі внутрішньодержавних засобів правового захисту. Акцентовано, що Конституційний Суд України є автономним органом конституційної юрисдикції з конституційним статусом, незалежним від виконавчої та законодавчої гілок влади. Визначено, що Конституційний Суд України характеризується незалежністю суддів у поєднанні з їхніми повноваженнями вирішувати правові питання, що належать до його конституційної юрисдикції. Справи мають судовий характер, а розглядає їх Конституційний Суд України в контексті верховенства права. Ухвалені рішення є обов'язковими до виконання і не можуть бути змінені іншими гілками влади.

Раданович Н. М. Загальнодозвільний тип юридичного регулювання в Україні: суб'єктна характеристика. Прикарпатський юридичний вісник. 2023. № 2 (49). С. 16–22.

У статті досліджено загальнодозвільний тип юридичного регулювання під кутом зору особливостей його сфери. Встановлено, що така сфера характеризується за суб'єктною ознакою, тобто колом суб'єктів, поведінку яких можна регулювати на основі принципу: «Дозволено те, що прямо не заборонено законом». Наведено усталені доктринальні позиції, згідно з якими загальний дозвіл як основа відповідного регулювання поширюється на поведінку особи, що є підставним і справедливим з огляду на втілення ідеалу вільної людської особистості, проголошеного міжнародними праволюдними актами ХХ століття. Також обґрунтовано можливості розширення суб'єктного складу загальнодозвільного типу юридичного регулювання насамперед на основі аналізу окремих приписів Конституції України, якими безпосередньо формалізовано це регулювання. Встановлено, що конституційне декларування принципів політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності як засад суспільного життя в Україні проектує широкий спектр «загальнодозвільної правосуб'єктності». Будучи гарантованою розділом I Конституції України «Загальні засади» (частиною 1 статті 15), така багатоманітність презюмує різних адресатів загального дозволу, а не лише людину і громадянина. Запропоновано зарахувати до носіїв «загальнодозвільної право-

суб'єктності» політичні партії, інші громадські об'єднання як інститути громадянського суспільства (молодіжні, профспілкові, релігійні, благодійні організації), народ, територіальні громади тощо. Оскільки на конституційному рівні окремо задекларовано свободу політичної діяльності як важливий прояв політичного плюралізму, охарактеризовано специфіку «загальнодозвільної правосуб'єктності» на прикладі політичних партій в Україні. Таку правосуб'єктність визначають: а) низка юридичних заборон, зобов'язувань, дозволів, що виконують різні функції для формування і забезпечення максимального обсягу свободи, відображеної загальним дозволом; б) співвідношення різних прав, як-от прав громадян на об'єднання і прав політичних партій; прав політичних партій і прав народних депутатів, прав народу як єдиного джерела влади в Україні, що дозволяє простежити багаторівневі зв'язки, а відтак і фундаментальне для всього дослідження питання — обумовленість загальнодозвільного типу юридичного регулювання.

Риндюк В. І., Гришко О. М. Упорядкування законодавства щодо територіального устрою України. Актуальні проблеми держави і права. 2023. № 97. С. 159–165.

У статті проаналізовано сучасний стан нормативного регулювання територіального устрою України. Зазначено, що на законодавчому рівні зміст поняття «територіальний устрій України» не визначено, а в тексті Конституції України одночасно використано два терміни — «територіальний устрій України» (назва розділу IX та статті 132) та «адміністративно-територіальний устрій України» (стаття 133). Відповідно до пункту 13 статті 92 Конституції України територіальний устрій України визначає лише закон України. Однак на сьогодні відповідного комплексного закону так і не ухвалено, а питання адміністративного устрою України регулюють Конституція України, окремі положення Земельного кодексу України, закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та правовий акт ще радянського періоду — Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР від 12 березня 1981 року. Стан нормативного регулювання територіального устрою України не відповідає сучасним реаліям. Невпорядкованість та очевидно застарілий характер частини положень законодавства щодо територіального устрою України, а також наявні прогалини та неузгодженості нормативного регулювання низки питань значно ускладнюють його застосування на практиці. У статті окреслено низку недоліків чинного законодавства та обґрунтовано нагальну потребу ухвалення відповідного закону України, який комплексно врегулював би конституційно-правовий інститут територіального устрою, вирішив би питання, які не врегульовані чинним законодавством. Зокрема, йдеться про визначення самого поняття територіального устрою, правового статусу і видів адміністративно-територіальних одиниць, чітких повноважень органів публічної влади в цій сфері, деталізованого порядку утворення, ліквідації, встановлення та зміни меж, віднесення до різних категорій, найменування та перейменування адміністративно-територіальних одиниць.

Солоткий С. Онтологічний зміст легітимних очікувань у контексті конституційно-правового захисту прав людини. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 1 (25). С. 171–179.

Концепція захисту легітимних очікувань у світовій практиці не є новим явищем. Розвиток права, його подальша гуманізація, розширення прав людини значною мірою зумовили необхідність розвитку концепцій, змістом яких є дослідження не лише самого права, а і його виявів. Саме до останніх можна віднести концепцію легітимних

очікувань. Не будучи правом у власному його розумінні, вони не можуть бути об'єктом захисту тією мірою, якою вони сформовані на підставі права. Правова думка досі не сформувала чіткого бачення щодо питання, що ж саме слід відносити до легітимних очікувань і чим вони є за своєю сутністю. Це питання здебільшого досліджують фрагментарно і зазвичай у контексті дії окремих правових принципів, як, наприклад, принципу правової визначеності. Поняттям «легітимні очікування» також оперує Конституційний Суд України, формулюючи юридичні позиції в справах конституційної юрисдикції. Мотивація Конституційним Судом України своїх рішень із посиланням, зокрема, на легітимні очікування зумовлює посилання на такі очікування і громадянами, і юридичними особами, які звертаються до Суду з конституційними скаргами. У широкому сенсі, будучи остаточними й обов'язковими до виконання, рішення Конституційного Суду України набувають характеру джерела права, зокрема й у контексті досліджуваного питання. Це передусім зумовлює необхідність предметного дослідження природи легітимних очікувань, їхнього місця в правовій системі та впливу на вирішення питання про конституційність законів України. Наведено взаємозв'язок принципу довіри до держави із приписами статті 3 Конституції України, обґрунтовано неможливість абсолютизації легітимних очікувань і необхідність додержання необхідного балансу між потребою враховувати такі очікування в разі змін законодавства й необхідністю уникнення продовження патерналістського підходу з боку держави до громадян.

Ставнійчук А. П., Савчук С. С. Правовий механізм забезпечення права на громадянство в умовах європейської інтеграції України. *Інтернаука. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 9 (вересень). С. 1–18.

Статтю присвячено аналізу стану імплементації міжнародно-правових, зокрема європейських, норм до законодавства України про громадянство, що становить нормативну основу правового механізму забезпечення права на громадянство. Враховуючи активний процес інтеграції України до європейської спільноти, у статті окреслено основні проблеми правового регулювання права на громадянство в українському законодавстві. Автори показують, що чинне законодавство України про громадянство є сформованим, проте виклики, що постали перед Україною у сфері національної безпеки та територіальної цілісності, і підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом обумовлюють необхідність оновлення наявних підходів до врегулювання правовідносин у сфері громадянства та міграційних відносин. Одним із таких питань є можливість легалізації множинного громадянства. Чинне законодавство України про громадянство України не передбачає можливості множинного громадянства у громадян України й містить застереження щодо недопущення в Україні подвійного громадянства. Проаналізувавши ситуацію, яка виникає сьогодні щодо інституту множинного громадянства, автори доводять, що це питання вельми актуальне і на міжнародному рівні, і на національному. Серед основних причин виникнення множинного громадянства називають: територіальні зміни; міграцію населення; відмінності і законодавстві держав щодо порядку набуття та втрати громадянства. Наразі чинне законодавство України з питань громадянства потребує більш широкої і наукової, і політичної дискусії, вдосконалення і вироблення єдиного підходу щодо розв'язання проблеми множинного громадянства, що дозволить підвищити відповідальність громадян, які мають множинне громадянство, та сприятиме гарантуванню національної безпеки України.

Терлецький Д. Конституційне узгоджене тлумачення та застосування норм права під час захисту конституційних прав. *Соціальні права. Виклики воєнного часу* : зб. тез доп. 6-ї Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 6 липня 2023 р.). Харків : Право, 2023. С. 101–104.

Надзвичайно важливо, на думку автора, враховувати, що об'єктивовані Конституцією України цінності не варто сприймати як лише бажані моральні ідеали чи загальні етичні переконання, оскільки, поєднуючи у своїй природі теологічне з деонтологічним (зокрема, це поєднання чітко виражене в частині другій статті 3 Конституції України, яка перебуває в системному зв'язку з положеннями частини третьої статті 8, частини другої статті 55, статей 56 і 152), вони іманентно володіють зобов'язальною й обмежувальною обов'язковістю права. Наголошено, що суди, здійснюючи правосуддя, обов'язково мають оцінювати правові акти, що підлягають застосуванню, щодо їх відповідності Конституції України. Вони мусять прагнути витлумачити ці акти в такий спосіб, щоб узгодити з Конституцією України, а в разі очевидної суперечності, яку не може бути жодним чином узгоджено з Конституцією України, — відмовлятися від їх застосування і застосовувати норми Конституції України як норми прямої дії. Відповідно, для подолання колізій законодавчих приписів важливою є не так наявність конкретної норми Конституції України, яка може собою «підмінити» норму закону, надати перевагу певному закону чи нормі або в інший спосіб вирішити колізійну суперечку, як ціннісна спрямованість конституційних приписів.

Улянченко Ю. О. Сутність і зміст принципів конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 58–63.

Статтю присвячено актуальним проблемам сутності та змісту принципів конституційно-правового статусу засобів масової інформації в Україні та США. Здійснено обґрунтування дослідження конституційно-правового статусу засобів масової інформації, його складових, а також проаналізовано перспективи та недоліки даного статусу в період сьогодення. Визначено конституційно-правові засади організації та діяльності ЗМІ в Україні та США, досліджено місце та статус ЗМІ в сучасному громадянському суспільстві, проаналізовано їхню роль у повсякденному житті суспільства, подано науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення діяльності ЗМІ в Україні й у США. Проаналізовано порушення прав та статусу засобів масової інформації, закріплених у Конституції України. Досліджено порушення прав та статусу ЗМІ, закріплених у Конституції України. Вказано основні причини порушення основ конституційного статусу ЗМІ, наведено класифікацію ЗМІ відповідно до рівня залежності від держави. Підкреслено необхідність підвищення ефективності регулювання організації і діяльності ЗМІ, що в результаті постає одним із основних завдань і для України, і для США.

Фулей Т. Вплив гендерної компетентності судді на забезпечення рівного доступу до правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Т. 3. № 75. С. 107–117.

Доступ до правосуддя, що є елементом понять «верховенство права» (*Rule of Law*) та «правова держава» (*Rechtsstaat*), дозволяє особі ефективно захистити свої права у випадку їх порушення. Оскільки сучасні міжнародні стандарти, яким має відповідати

національна судова система, охоплюють не лише незалежність, безсторонність, компетентність, ефективність, а й гендерну чутливість, гендерна компетентність судді є не просто потребою часу чи модною тенденцією, а насамперед гарантією рівного доступу до правосуддя. У статті розкрито види гендерної компетентності судді (експертна, методична та соціальна) через специфіку виконуваних суддею функцій. Також авторка виокремила п'ять основних гендерних компетенцій судді, якими є: 1) взаємодія та спілкування зі сторонами/учасниками процесу в належний спосіб (без гендерних упереджень); 2) застосування норм процесуального законодавства до конкретних потреб учасників процесу з огляду на обставини справи (з урахуванням принципу гендерної рівності); 3) пошук і тлумачення норм матеріального права із використанням національної та міжнародної судової практики і правових інструментів, що стосуються гендерної рівності та запобігання дискримінації за ознакою статі/гендера; 4) вжиття заходів для ефективного захисту прав і законних інтересів особи з урахуванням гендерних аспектів; 5) написання судових рішень із дотриманням принципів гендерної рівності та недискримінації. Відповідно, у кожній із цих компетенцій виділено необхідні знання, навички (уміння) та якості (цінності, ставлення) судді, що відповідають трьом складникам структури гендерної компетентності — когнітивній, діяльній і ставленнєво-ціннісній. На підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини показано приклади порушень національними судами вимог верховенства права щодо доступу до правосуддя та зроблено висновок, що чимало порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод під час розгляду широкого спектру справ можна було б уникнути, якби судді володіли достатнім рівнем гендерної компетентності, зокрема уміли розпізнавати гендерно чутливі ситуації під час розгляду різних категорій справ та належно на них реагувати. Відтак оволодіння суддями гендерними компетенціями, зокрема через навчання, сприятиме забезпеченню рівного доступу до правосуддя, що є однією зі стратегічних цілей Ради Європи.

Шестопап К. Є. Оновлені підстави подання касаційної скарги: конституційне обмеження чи конституційне порушення? *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 97–118.

Проблема доступу до правосуддя тривалий час не втрачає своєї актуальності. Розроблення основних теоретичних положень відбувалося ще з 70-х років минулого століття. Значну увагу в цих дослідженнях приділяли процесуальним можливостям реалізації права на звернення до суду першої інстанції. Із відновленням української державності вчені досліджували значення, межі повноважень та взагалі статус Верховного Суду в Україні. Україна пережила багато судових реформ, які стосувалися переважно судів першої та апеляційної інстанцій. Головна новела останньої судової реформи, якій приділено увагу в статті, — це оновлені підстави для подання касаційної скарги. Україна проголосила курс на європейську інтеграцію та докладає всіх зусиль для того, щоб стати частиною європейської сім'ї. Саме тому судову реформу, якою було запроваджено ці новели, проведено в контексті європейського вибору. Водночас головною проблемою стало те, що правове регулювання можливості звернення до суду касаційної інстанції фактично обмежує конституційні права і свободи особи, не відповідає юридичним позиціям Конституційного Суду України та європейським стандартам. Проаналізовано робочі документи, які супроводжували конституційні новели щодо правосуддя, рішення Конституційного Суду України та Верховного Суду, практику Європейського суду з прав людини з метою виявлення змістових розбіжностей

і недоліків. Наголошено, що зміни (на конституційному рівні та законодавчому) фактично звужують зміст та обсяг прав і свобод щодо можливості касаційного оскарження судових рішень, які гарантовані Конституцією України, та не відповідають принципу правової визначеності. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки та надано рекомендації щодо реалізації права на звернення до суду касаційної інстанції.

Щербанюк О., Бзова Л. Реформування процедури добору суддів Конституційного Суду України як умова інтеграції до Європейського Союзу: контекстуальні та концептуальні міркування. *Право України*. 2023. № 7. С. 12–23.

У статті досліджено особливості реформування процедури добору суддів Конституційного Суду України як однієї з умов інтеграції до Європейського Союзу. Демократію без певної форми конституційного контролю вважають недостатньою. Європейський суд з прав людини стисло та лаконічно визначив, що центральний аспект верховенства права вимагає, щоб будь-який правовий акт, який впливає на становище будь-якого юридичного суб'єкта, потенційно мав бути переглянутий судом. Конституційні суди за своєю природою є контрмажоритарними, тому вони не можуть бути прив'язані до більшості при владі, і саме тому практика призначення суддів політичними суб'єктами створює проблеми, оскільки часто саме більшість має право призначати суддів, у зв'язку з чим є ризик їх незалежності. Наголошено на тому, що реформування процедури призначення суддів Конституційного Суду України необхідне не тільки для того, щоб узгодити українську модель із правилами і практиками європейських систем відбору суддів конституційних чи верховних судів, зокрема Німеччини, Литви, Іспанії, США або Естонії. Це зумовлено тим, що перед суддями Конституційного Суду України постає вагоме та унікальне завдання «охорони Конституції України» перед можливими зазіханнями на неї з боку різних органів влади, зокрема законодавчої. Конституційне «правосуддя» не може бути імпровізованим, і очевидна некомпетентність суддів може відобразитись у рішеннях органу конституційної юрисдикції, які повинні базуватися на ґрунтовній аргументації та спільній позиції суду в строки, визначені законом і регламентом. Конституційна демократія ґрунтується на ідеалі чіткого розподілу повноважень, і тому найкращий метод відбору суддів конституційних судів має бути спроможним: а) гарантувати або максимізувати політичну незалежність; б) визначати якості судді та досвід у сфері конституційного права або професійну компетенцію. Для належного виконання своїх функцій судді мають бути професійно компетентними, політично неупередженими та незалежними від неправомірного впливу, тому вдалим є відбір суддів конституційного суду за допомогою двоетапного процесу: попередній відбір відповідних кандидатів у спосіб перевіряння добросовісності та сертифікації, тобто відбір кандидатів, які мають відповідну (юридичну) кваліфікацію. У процесі відбору суддів Конституційного Суду України важливо враховувати такі фактори: незалежність судової влади від виконавчої та законодавчої влади; забезпечення репрезентативності та інклюзивності суддів, особливо щодо статі, статусу, етнічного походження чи походження; забезпечення того, щоб судді Конституційного Суду України були достатньо якісними та кваліфікованими для реалізації своїх повноважень. Зроблено висновок, що під час формування органу конституційної юрисдикції важливо узгодити та збалансувати дві потенційно протилежні потреби, а саме: гарантувати незалежність органу конституційної юрисдикції від втручання органів державної влади та забезпечити професійні стандарти та добросовісність судді Конституційного Суду України.

Юркевич І., Романів А. Чергові повоєнні парламентські та президентські вибори в Україні: організаційні питання та виклики для демократії. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 1. С. 24–35.

У статті досліджено основні виклики для очікуваних повоєнних парламентських і президентських виборів в Україні. Значну увагу приділено питанню можливості проведення виборів у запланований термін, їхніх дат відповідно до законодавства, проблемам імовірного збігу загальнодержавних виборчих процесів у разі продовження воєнного стану. Супутньо проведено розрізнення термінів «вибори» та «виборчий процес». Проаналізовано суперечність дати чергових парламентських виборів 2023/2024 року в контексті політичного дискурсу щодо матеріальної та процесуальної норм Конституції України. Проаналізовано основні запропоновані Центральною виборчою комісією зміни до законодавства в контексті післявоєнних виборів. Звернено увагу на пропозицію Центральної виборчої комісії щодо наділення Ради національної безпеки і оборони України компетенцією визначення територій у розрізі виборчих дільниць, де неможливо провести голосування на загальнодержавних і місцевих виборах чи всеукраїнському референдумі. Акцентовано на деяких ймовірних загрозах для демократії в умовах післявоєнних виборів в Україні. Серед таких виокремлено: загальне становище демократії воєнної та післявоєнної України, рівень свободи слова в українських ЗМІ в контексті рівного доступу учасників виборчого процесу до медіа, відновлення звичної політичної конкуренції на основі плюралізму ідеологій і поглядів, питання щодо заборони діяльності політичних партій, які загрожують національній безпеці держави.

МОНОГРАФІЇ, МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЙ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Конституційна та адміністративна процедура: міжнародний досвід та національна практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 2 травня 2023 р.) / редкол.: О. В. Щербанюк, Т. М. Слінько. Чернівці, 2023. 193 с.

До збірника увійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційна та адміністративна процедура: міжнародний досвід та національна практика» (м. Чернівці, 2 травня 2023 року), організаторами якої є юридичний факультет Запорізького національного університету, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Вільнюський університет. Надані матеріали висвітлюють такі актуальні питання, як внесення змін до Конституції України, діяльність Конституційного Суду України, практичне застосування сучасних правових доктрин тощо.

Конституційне право : навч. посіб. / Д. Терлецький, М. Афанасьєва, Ю. Батан [та ін.]; за заг. ред. Д. Терлецького; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 584 с.

Систему конституційного права викладено на засадах її багатоаспектності, що цілком виправдано у зв'язку з об'єктивністю існування багатьох рівнів зазначеної системи. До змісту навчального посібника додано складники, які засвідчують наукові напрацювання кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Конституційне право України : підручник : [11-те вид., присвяч. 30-й річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»] / Ужгородський національний університет, Юридичний факультет, Кафедра конституційного права та порівняльного правознавства. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.

Конституція як джерело права є основою легітимності публічної влади в Україні як суверенній, незалежній, демократичній, соціальній, правовій державі. Знання її норм дозволить підвищити рівень правосвідомості громадян нашої держави та виробити стійку позицію не бути байдужим до подій загальнодержавного та місцевого значення. Підручник «Конституційне право України» буде корисним для кожного без винятку члена суспільства.

Конституційний вимір національної безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення : Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень [Секція 7] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / Національний університет «Одеська юридична академія»; за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Юридика, 2023. Т. 1. С. 270–303.

Перший том збірника містить наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології. Зокрема, висвітлено питання загроз національній безпеці в їхньому конституційному вимірі (у рамках міжнародного та європейського права), пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України.

Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період : матеріали наукового семінару (23 червня 2023 р.) / Львівський державний університет внутрішніх справ, Львівська лабораторія прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України; упоряд.: Д. Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 253 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень із проблем теоретичного та прикладного значення способів вирішення актуальних проблем ефективного забезпечення прав і свобод кожного громадянина України та людини в умовах війни та післявоєнний період.

Конституції країн світу: Князівство Андорра, Гібралтар, Князівство Ліхтенштейн, Республіка Сан-Марино / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович; пер. з офіц. тексту В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2023. 188 с.

У книзі представлено повні тексти конституцій Князівства Андорра, Гібралтару, Князівства Ліхтенштейн, Республіки Сан-Марино у чинній редакції. Текст викладено українською мовою.

Конституції країн світу: Конституційні акти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович; пер. з офіц. тексту В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2023. 700 с.

У книзі представлено повні тексти конституційних актів Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії у чинній редакції. Текст викладено українською мовою.

Конституції країн світу: Королівство Нідерланди, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Князівство Монако / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович; пер. з офіц. тексту В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2023. 260 с.

У книзі представлено повні тексти конституцій Королівства Нідерланди, Велико-го Герцогства Люксембург, Республіки Мальта, Князівства Монако у чинній редакції. Текст викладено українською мовою.

Конституція України в період війни та післявоєнного відновлення : матеріали Міжнар. наук. конф. з нагоди Дня Конституції України (м. Київ, 23 червня 2023 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023, 126 с.

У збірнику подано матеріали учасників конференції, у яких висвітлено різні аспекти застосування Конституції України в умовах воєнного стану та періоду післявоєнного відновлення, а також наукові повідомлення на актуальні проблеми в межах тематики конференції.

Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (22 червня 2023 р.) / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Львівський національний університет імені Івана Франка; редкол.: Т. М. Слінько [та ін.]. Харків, 2023. 215 с.

До збірника увійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики» (22 червня 2023 року) за такими напрямками: глобальний конституціоналізм; національна безпека крізь призму конституційних обов'язків; дилема свободи і національної безпеки в умовах війни; національна безпека як елемент конституційного дизайну; захист прав людини в умовах цифрової трансформації; парадигма конституційних цінностей в умовах войовничої демократії; відсутність законодавчого регулювання як підстава для застосування Конституції України судами; обмеження права на свободу об'єднання у політичні партії тощо.

Плакса В. І., Рибалко В. О. Організаційно-правові аспекти діяльності Вищої ради правосуддя : монографія / Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ; Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 244 с.

Монографія є комплексним дослідженням організаційних і правових питань діяльності Вищої ради правосуддя. Розкрито особливості діяльності Вищої ради правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, правового режиму воєнного стану та відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя. Проаналізовано практику надання Вищою радою правосуддя згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом судді та практику тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Особ-

ливу увагу приділено питанням вжиття Вищою радою правосуддя заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Права людини і демократія : зб. наук. ст. за матеріалами IV наук.-практ. конф. з європ. права (м. Харків, 12 травня 2023 р.) / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України; редкол.: Д. В. Лученко, С. Г. Серьогіна, Т. В. Комарова [та ін.]. Харків, 2023. 198 с.

У збірнику подано доповіді та повідомлення учасників IV науково-практичної конференції «Права людини і демократія», яку організували Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого і НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України з нагоди Дня Європи, XVII Всеукраїнського фестивалю науки та 30-ї річниці з дня заснування Національної академії правових наук України.

Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : матеріали VI Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 9 червня 2023 р.) / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського [та ін.]. Львів; Торунь : Liha-Pres, 2023. 340 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на VI Міжнародний правничий форум «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах», який відбувся на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 9 червня 2023 року.

Правова основа європейських держав. Конституції Франції, Італії, Польщі / уклад. В. М. Шаповал. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 148 с.

У пропонованій книзі зібрано історичні нариси, прокоментовано конституційні акти провідних європейських держав — Франції, Італії, Польщі. Збірка є першим прикладом інформаційно-правового забезпечення громадян європейськими зразками конституційних актів, структури державних органів, їх повноважень та відповідальності. У виданні надано тексти конституцій для розгляду та порівняння їх із українським Основним Законом. Доля кожного конституційного акта втілює історію етнодержавознавства, що вказує на наступність правової цивілізації кожної держави, її розвиток та стабільність правової культури європейського рівня, до чого, власне, і прагне наша держава — Україна.

Стецюк П. Забезпечення незворотності європейського та євроатлантичного курсу України (конституційно-правові аспекти) : аналітична доповідь / USAID, Центр Разумкова. 2023. 13 с.

Цю аналітичну доповідь представлено Центром Разумкова в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що її фінансує Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснює Рада в Україні. Автор резюмує, що після закінчення війни та, особливо, з набуттям Україною повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору нашу державу, найімовірніше, очікує підготовка та ухвалення нової конституції. Цю (повоєнну) Конституцію України вбачають, насамперед, правовим документом майбутнього (конституцією XXI століття); вона має стати основним законом сталого розвитку держави, конституцією реального забезпечення прав і свобод кожної людини в Україні; нова

Конституція України як головний/найважливіший національний політико-правовий документ має бути також виразником надії всього Українського народу на своє гідне політичне та соціально-економічне майбутнє в об'єднаній Європі.

Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір : монографія / Національна академія Служби безпеки України. Одеса : Юридика, 2023. 304 с.

У монографії представлено осмислення інформаційних прав людини як комплексу в системі прав людини, зумовленого соціальною інформатизацією. Інформаційні права людини розглядають у контексті їх генези, структури, типології, плюралістичних засад розуміння, визначеності в нормативних актах міжнародного і національного рівня, актуальних і перспективних проявів, меж і обмежень, порушень і відповідальності за них.

Український конституціоналізм: історія становлення та перспективи розвитку : монографія / МОН України, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського; Л. Т. Рябовол, Є. Є. Лашко, Л. О. Васечко [та ін.]; за заг. ред. В. Л. Скрипника. Харків : Право, 2023. 160 с.

У колективній монографії представлено наукові дослідження, що стосуються таких актуальних питань: писемні пам'ятки як основне джерело відомостей про історичні засади українського конституціоналізму; ідеологія сучасної Конституції України; розвиток конституціоналізму в Україні як невід'ємного елементу сучасної правової культури. Кожному розділу присвоєно міжнародний цифровий ідентифікатор DOI. Автори спільними зусиллями розкривають різні аспекти українського конституціоналізму, зокрема його сучасні тенденції.

Чеховська В. І. Приватноправові засади захисту прав людини у соціальній державі : монографія / Державний податковий університет. Ірпінь : ОВК, 2023. 566 с.

У монографії здійснено аналіз теоретико-правових засад захисту прав людини в соціальній державі. Зосереджено увагу на понятійно-категоріальному апараті, механізмі приватноправового захисту прав людини, міжнародному та зарубіжному досвіді захисту таких прав. Акцентовано на особливостях окремих форм захисту прав людини в соціальній державі, проаналізовано судову практику, неюрисдикційні форми захисту, самозахист, договірні форми захисту прав та законних інтересів людини і громадянина. Визначено гарантії та способи захисту прав людини в окремих сферах правовідносин: соціального забезпечення, у сфері інтелектуальної власності, житловій сфері, захисту прав споживачів. Проаналізовано здійснення права на захист учасниками сімейних відносин, визначено окремі аспекти нотаріального та судового захисту спадкових прав громадян. Досліджено систему гарантій захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку з наданням медичних послуг.

Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 224 с.

У підручнику запропоновано аналіз основ теорії та практики світового конституціоналізму. Визначено характеристики конституційного права, засади теорії конституції як основного закону держави, конституційні статуси людини і громадянина, місце і роль парламенту, глави держави, уряду та вищих судів у державному механізмі, а також розглянуто інші питання, що стосуються предмета конституційного регулювання.